

Ked' záujmové skupiny prevážia spotrebiteľa.

Vyberme si odvetvia, ktoré sa majú stať nosnými piliermi ekonomiky a podporujeme investície do nich. Ochraňujme našich živnostníkov a domácich výrobcov pred "tyraniou" supermarketov. Zdravotníctvo potrebuje viac peňazí, a nie reformu. Takéto a podobné tvrdenia nie sú na Slovensku výnimkou. Povedať "nie" je politicky riskantné. Ekonómovia však tvrdia, že ak by sa mala hospodárska politika tvoriť v zmysle uvedených hesiel, krajina by bola chudobnejšia. Ilúziu, že tento záver je len teoretický, úspešne vyvracia William W. Lewis - zakladateľ a následne vedúci analytického centra McKinsey Global Institute - v knihe oslavujúcej silu produktivity (The Power of Productivity: Wealth, Poverty and the Threat to Global Stability - Sila produktivity: Bohatstvo, chudoba a ohrozenie globálnej stability - Chicago University Press, 2004). Ak niekto hľadá konkrétne príklady dôsledkov chybných politík, ochraňujúcich záujmy vybraných skupín pred záujmami spotrebiteľa, knihu by nemal prehliadnuť.

Obdivuhodný nárast životnej úrovne vyspelého sveta možno prevažne pripísať na konto rastu produktivity práce. Napriek tomu mnohí vnímajú produktivitu práce ako nepriateľa blahobytu. Spájajú ju s prepúšťaním nadbytočnej pracovnej sily, s nezamestnanosťou a hladovými dolinami na mieste ustupujúcich odvetví. Z krátkodobého hľadiska to iste platí. Ak rastie produktivita práce, rovnaké množstvo tovarov alebo služieb vyprodukuje menší počet ľudí. História nám však napovedá, že časom si "nadbytočná" pracovná sila určite nájde uplatnenie v nových, vznikajúcich odvetviach. Pred dvesto rokmi pracovalo 95 percent pracovnej sily v poľnohospodárstve, dnes približne rovnaký podiel pracuje mimo poľnohospodárstva.

Brániť rastu produktivity zo sociálnych dôvodov je podľa Lewisa krátkozraké. Radšej treba hľadať riešenia, ako efektívne premostiť obdobie v individuálnych osudoch, keď sa jednotlivci ocitnú medzi zamestnaniami. "Ak chcú chudobné krajiny zbohatnúť, je nutné, aby neúspešných vlastníkov a manažérov zastihol úpadok," píše autor. Zaostávajúcim firmám či odvetviám však prehnané zdôrazňovanie sociálnych dosahov ponúka lákavý nástroj, ako túto pre nich nežiaducu zmenu politicky blokať. Príklady takého správania nájdeme aj na Slovensku. Baníci sa bránia zrušeniu prednostného výkupu uhlia, keď zdôrazňujú práve dosahy na zamestnanosť na Ponitří. Nemocnice prejavujú svoju nevôľu oproti zdravotníckej reforme zdôrazňovaním nutnosti prepúšťať. A mohli by sme pokračovať príkladmi z poľnohospodárstva či kultúry.

Odpoveď na otázku, ako maximalizovať rast produktivity, až prekvapivo odoláva času. Lewis, podobne ako dávno pred ním Adam Smith, prichádza k záveru, že kľúčom k bohatstvu je, kde sa dá, nechať čo najširší priestor pre slobodnú a férovú súťaž. Jej základ tvoria jasné majetkové vzťahy a fungujúce inštitúcie, čím sa rozumie hlavne zodpovedná vláda, rovnaké pravidlá a vláda zákona pre každého, absencia korupcie a pod.

Produktivitu ako pojem mnohí spájajú výlučne s priemyslom a dnes hlavne so sektorom informačných technológií. Sila produktivity sa však sústreďuje na odvetvie služieb ako najväčšieho zamestnávateľa. Napríklad v Japonsku, ktoré je svetovým lídrom v oblasti automobilového priemyslu, produkcie ocele a spotrebnej elektroniky, zákony chránia malých obchodníkov. Produktivita v maloobchode dosahuje zhruba

polovicu úrovne USA, kde takéto ochranné opatrenia nie sú. Japonsko aj Kórea sú príkladmi toho, že hlas spotrebiteľa, ktorého najzrozumiteľnejším prejavom je jeho nákupné správanie, nemusí mať v politike rovnakú váhu ako hlas obchodníkov, distributórov či producentov, ktorých stojaté vody rozčerá príchod konkurencie v podobe obchodných reťazcov.

"Zdravie nie je tovar," počúvame z televíznych obrazoviek. Zatvárať oči pred otázkou produktivity v sektore zdravotníctva je však sebaklam. V Japonsku sa napríklad nemocnice financujú podľa dĺžky pobytu pacientov a ambulantní lekári podľa počtu návštev. Výsledkom napríklad je, že priemerný pobyt pacienta v nemocnici trvá 22 dní v porovnaní s jedenástimi dňami v Nemecku. Hoci na financovanie systému smerujú obrovské peniaze, najnovšie lieky a liečebné postupy sú dostupné až s niekoľkoročným odstupom. Prechod na financovanie na báze výkonov by nielen zvýšil produktivitu, ale tiež finančne umožnil zvýšenie zamestnanosti a rozsahu i kvality služieb. Lekári a nemocnice, pochopiteľne, nesúhlasia.

Sila produktivity tiež ponúka niekoľko možno prekvapivých zistení. Lewis poukazuje na to, že výrazný posun v produktivite možno dosiahnuť aj bez zvýšenia formálnej vzdelanostnej úrovne krajiny. Mnohokrát ide len o prevzatie moderných metód organizovania práce, inokedy postačí tréning na pracovisku. Napríklad negramotní mexickí prisťahovalci, pracujúci v stavebníctve v americkom Houstone, dosahujú produktivitu svetovej úrovne. To neznamená, že investície do vzdelania nie sú dôležité. "Prostredníctvom vzdelania sa učíme lekcie, ktoré nám dáva minulosť," poznamenáva Lewis, čo podľa neho posilňuje demokratický proces. Vzdelanie dáva nádej, že menej vyspelé ekonomiky sa napokon trvalo vymania z pasce chudoby tým, že politické rozhodnutia ich občanov budú uvedomelejšie.

Lewisova ekonomická analýza je fundovaná a podrobná. Keď si však privoláva na pomoc príbuzné disciplíny pri hľadaní pôvodu nezodpovednej politiky či prognóze budúcich globálnych dôsledkov nevhodných politík, analýza akoby strácala na hĺbke. Sila produktivity je tiež mierne poznačená autorovým ideologickým videním sveta. Svoj pohľad sa však čitateľovi nesnaží nanútiť. Napríklad v rozprave o prvkoch sociálneho systému hlavných európskych ekonomík ako brzdných pák vyššej životnej úrovne plne rešpektuje preferenciu pre vyššiu mieru solidarity. Zdôrazňuje však, že rovnakú mieru solidarity by bolo možné dosiahnuť aj menším deformovaním trhov.

Lewis v závere cituje Johna F. Kennedyho, ktorý vo volebnej kampani vyhlásil: "Spotrebiteľ je jediná osoba v našej ekonomike, ktorá nemá svojho silného lobistu. Mojim úmyslom je byť tým lobistom." Sila produktivity je svedectvom o tom, k čomu obyčajne dochádza, ak spotrebiteľ vo výkonnej moci takého lobistu nemá.

MICHAL HORVÁTH

(Autor je doktorandom St. Andrews University vo Veľkej Británii. Tento článok je jedným zo série recenzií významných ekonomických kníh, ktoré sú súčasťou projektu INEKO podporeného Nadáciou SPP)